

DAGMARMEDEL - HAR DE ANVÄNTS RÄTT?

En granskning av de projekt som drivits med Dagmarmedel i Västmanland visar att redovisning/utvärdering av projekten är bristfällig eller obefintlig. Endast något mer än hälften av projekten har avrapporterats. Knappt en tredjedel av projekten har inkluderats i driften. Två tredjedelar av de utbetalade Dagmarmedlen har gått till projekt som saknat en utvärderingsbar uppläggning.

Mot bakgrund av att utslagningen i arbetslivet under 1980-talet ökade med totalt ca 350 000 förtidspensionerade, dvs en fördubbling på 20 år, tillsattes en parlamentarisk utredning i slutet av 1980-talet.

I propositionen 1990/1991:51 föreslog regeringen en satsning på högst 400 miljoner kronor för att öka resurserna för rehabilitering och behandling hos sjukvårdshuvudmännen. Därigenom skulle väntetiderna inom den medicinska rehabiliteringen kunna minskas. Detta var upprinnelsen till de s k Dagmarmedlen.

Under 1991 utbetalades i hela landet 400 miljoner kr, 1992 och 1993 485 miljoner kr och 1994 och 1995 510 miljoner kr – alltså närmare 2,4 miljarder kr på fem år.

76 miljoner till Västmanland

I Västmanland tillsattes en grupp bestående av tjänstemän från försäkringskassa och landsting som gemensamt

Författare

STEFAN SÖRENSEN
fil dr, docent

JERZY LEPPERT
docent, överläkare; båda vid forskningsenheten, Centrallasarettet, Västerås.

IVAR RINGQVIST
professor, chefsöverläkare, basenheten klinisk fysiologi, Centrallasarettet, Västerås.

prioriterade de olika projekten och beviljade bidrag. Totalt har därvid 86 olika projekt erhållit närmare 76 miljoner kronor under en femårsperiod.

Syftet med projekten har varit att underlätta införandet av ny teknik och nya verksamheter samt åstadkomma ny kompetens och nya arbetssätt så att ohälsotalet kan minskas. Ungefär hälften av medlen har gått till projekt inriktade på personer med besvär i rörelseorganen.

I regeringens proposition betonades betydelsen av uppföljning och utvärdering av de projekt som beviljats medel. Syftet med föreliggande sammanställning är att redovisa i vilken utsträckning dessa villkor är uppfyllda vad gäller Dagmarmedel fördelade i Västmanland.

METOD Övergripande granskning

Samtliga 86 projekt i Västmanland som beviljats Dagmarmedel under 1991–1995 har granskats. Utgångspunkten har därvid varit om resultat har redovisats, om de aktuella metoderna har inkluderats i driften samt om projekten haft en sådan uppläggning att förutsättningar för utvärdering föreligger.

Kraven på resultatredovisning har vid granskningen medvetet satts lågt. Resultat har ansetts vara redovisade även om endast sifferuppgifter eller delrapport utan analyserande kommentarer redovisats.

Förutsättningarna för att projektet ska kunna utvärderas har bedömts med utgångspunkt i den i projektplanen respektive slutrapporten redovisade metoden.

DEBATT

**”De grundläggande metodologiska kraven är dock desamma. Dessutom handlar det om mycket stora ekonomiska resurser som ofta överskrider de anslag som tilldelas forskning-
en.”**

Projekt som ej angett bakgrund och syfte, ej möjliggjort jämförelse med någon form av referensmaterial och ej använt valida mätinstrument har bedömts sakna förutsättningar till en adekvat utvärdering.

Delgranskning av ansökningar

En särskild granskning gjordes av 47 ansökningar inför tilldelning av Dagmarmedel 1994.

Den lokala forskningsenheten fick 1993/1994 i uppdrag att granska 47 inlämnade projektansökningar mot bakgrund av möjligheterna att utvärdera resultaten. För varje projekt bedömdes dess utvärderingsnivå enligt följande:

0. Utvärdering ej möjlig enligt vedertagna metoder.

1. Jämförelsegrupp/kontrollgrupp saknas.

2. Historisk jämförelsegrupp/kontrollgrupp.

3. Icke randomiserad kontrollgrupp.

4. Randomiserad studie.

Projekt på utvärderingsnivåerna 0–1 har bedömts vara ej utvärderingsbara. Totalt granskades 47 inlämnade pro-

Tabell 1. Projekt som under åren 1991–1995 beviljats Dagmarmedel – utbetalda medel till avslutade utvärderingsbara respektive icke utvärderingsbara projekt med hänsyn till avrapportering.

	Utvärderings- bara projekt, kr	Icke utvärderings- bara projekt, kr
Resultat redovisade	17 817 000 (90 procent)	11 301 000 (27 procent)
Resultat ej redovisade	2 088 000 (10 procent)	30 430 000 (73 procent)
Totalt	19 905 000	41 731 000

jektplaner, varav 18 projekt tilldelades medel.

RESULTAT

Endast 24 kan utvärderas

Av de 86 projekt som erhållit Dagmarmedel under åren 1991–1995 har 69 avslutats och 17 är pågående. Rapport har lämnats för 36 av de 69 avslutade projekten (52 procent). Av dessa har 22 inkluderats i driften (helt eller delvis).

Av samtliga 86 projekt har 24 bedömts vara utvärderingsbara, medan uppläggningsen av resterande 62 projekt är sådan att inga möjligheter till adekvat utvärdering föreligger enligt gängse accepterade metoder.

Av de avslutade 69 projekten är 22 stycken utvärderingsbara. Resultat har för dessa redovisats i 18 fall (82 procent). Av de avslutade ej utvärderingsbara projekten, 47 stycken, saknades redovisning för 29 projekt (62 procent).

Brister i resultatredovisning

Av de 75,9 miljoner kronor som totalt utbetalats i Västmanland under åren 1991–1995 har de avslutade projekten erhållit medel motsvarande 61,6 miljoner kronor. Av Tabell I framgår vilka medel som utbetalats till avslutade projekt med hänsyn till möjligheterna att utvärdera resultaten samt om rapport redovisats.

Totalt erhöll de utvärderingsbara projekten 19,9 miljoner kronor. Rapport har redovisats för 90 procent av de medel som utbetalats till de utvärderingsbara projekten.

De icke utvärderingsbara projekten erhöll 41,7 miljoner kronor. Resultatredovisning saknas för tre fjärdedelar av de utbetalade medlen till dessa projekt.

Mest pengar till projekt som ej kan utvärderas

Av de 47 förhandsgranskade projekten inför tilldelningen 1994 beviljades bidrag till 18 projekt. Av dessa 18 hade 12 bedömts vara ej utvärderingsbara enligt de uppsatta kriterierna.

Utfallet (resultatredovisning och projektkostnader) för dessa 18 projekt framgår av Tabell II.

Ej utvärderingsbara projekt erhöll 3 481 200 kronor medan de utvärderingsbara projekten erhöll 793 500 kronor.

Av de utvärderingsbara projekten har rapport redovisats för fem av de sex projekten. Av de icke utvärderingsbara projekten har rapport redovisats för fyra av 10 projekt. Två projekt är ej avslutade.

DISKUSSION

Resultaten visar att de uppställda kraven på uppföljning, utvärdering och

Tabell II. Granskning inför fördelningen av 1994 års Dagmarmedel. Utvärderingsmöjlighet, avrapportering samt beviljade medel.

	Utvärderingsbara projekt	Icke utvärderingsbara projekt
Resultat redovisade		
Ja	5	4
Nej	1	6
Ej avslutat	0	2
Beviljade medel	793 500	3 481 200

avrapportering av de projekt som beviljats Dagmarmedel i Västmanland i stor utsträckning är bristfälligt uppfyllt. För endast något mer än hälften av projekten har någon form av resultat redovisats.

Två tredjedelar av de fördelade medlen har gått till projekt som ej varit utvärderingsbara. Det finns ingen anledning att misstänka att Västmanland i detta avseende avviker från övriga landet.

Anledningarna till dessa brister kan vara flera. En rad projekt har initierats och drivits av personer som saknat metodologisk kunskap och förståelse för värdet av en riktigt genomförd utvärdering.

Utvärdering är såväl arbets- som tidskrävande och inkluderar planering, »monitorering», bearbetning, analys och redovisning av resultaten. Krav på utvärdering har av tradition inte betraktats som ett viktigt område inom den »praktiska» sjukvården.

Man har genomgående varit övertygad om, eller antagit att, kvaliteten varit hög. Verksamheten vilar på »vetenskap och beprövad erfarenhet». I brist på det förstnämnda har man förlitat sig på det senare alternativet.

Stora resurser på spel

Många anser att det inte går att ställa lika höga krav i samband med studier av kvalitetsutveckling, teknologivärdering, Dagmarprojekt etc som på direkta forskningsansökningar. De grundläggande metodologiska kraven är dock desamma. Dessutom handlar det om mycket stora ekonomiska resurser som ofta överskrider de anslag som tilldelas forskningen.

Som jämförelse kan nämnas att Medicinska forskningsrådet (MFR) under 1994/1995 delade ut ca 266 miljoner kronor, dvs cirka hälften av de under samma tid utdelade Dagmarmedlen. Till den tilldelningen hade MFR cirka 2 500 ansökningar och som redovisning publicerades 5 750 vetenskapliga artiklar, dvs drygt två artiklar per projekt.

Det visar att genom högt ställda krav vid tilldelning av bidrag får man relevanta resultat med adekvat redovisning.

Det är lätt att finna gemensamma nämnare mellan Dagmarmedel och de kommunala forskningsanslagen. Tilldelning av medel för forskning inom Svenska kommunförbundet utvärderades av Arvidsson och medarbetare i en nyligen publicerad rapport. Författarna fann att dessa medel betraktades som »easy money», dvs lätta att få utan alltför betungande krav på motprestationer.

Fyller ett viktigt behov

Dagmarmedel är ett utmärkt sätt att få till stånd en mer systematisk kunskapstillväxt vad gäller rehabiliteringsmetoders/-programs effektivitet. De fyller tillsammans med övriga lokala landstingspengar, t ex FoU-medel, ett viktigt behov i »mellanfältet» som inte kan tillgodoses av MFR. I framtiden kommer dessa medel troligen att spela en ännu större roll.

Vidare utgör de en bra utgångspunkt för ett stimulerande och utvecklande samarbete mellan å ena sidan olika delar av sjukvården och å andra sidan försäkringskassan. Projekten måste emellertid underkastas rimliga metodologiska krav på utvärdering och redovisning.

Tilldelningen av Dagmarmedel bör styras gemensamt av landstingets politiker och försäkringskassans tjänstemän, som ska ge ramar för inriktning på prioriterade områden. Underlaget för deras beslut bör utarbetas av personer med vetenskaplig kompetens. Gruppen bör vara sammansatt av personer med olika kompetenser, dvs inte enbart sjukvård utan även från t ex det beteendevetenskapliga och tekniska fältet.

Uppgiften ska vara att före tilldelning av medel bedöma och prioritera ansökningarna samt granska uppföljningar och utvärderingar. Det kan inte vara svårt att inom varje län inrätta en kompetent sådan grupp. Vidare ska krav finnas på att varje projektansökan redovisar hur utvärdering kommer att ske och vilka medel som är avsatta för detta ändamål.

Om de sökande ej har egen vetenskaplig kompetens skall en handledare med sådan kompetens engageras. •